

УДК 334.722.012.64:33.012.3(477)

Чкан А.С.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту ЗЕД
Запорізького національного університету***Маркова С.В.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту ЗЕД
Запорізького національного університету***Перехрест Р.В.***магістр
Запорізького національного університету***ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ
ЗА УМОВ ФІНАНСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАМИ ФАКТОРИНГУ****DEVELOPMENT PROSPECTS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS
IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF FINANCING WITH FACTORING TOOLS****АНОТАЦІЯ**

У статті визначено необхідність вирішення проблем фінансування малого та середнього бізнесу. Доведено, що достатньо перспективним та ефективним є інструмент факторингу. В Україні на відміну від провідних країн світу він використовується недостатньо активно. Визначено причини, що стримують практику використання факторингу. Запропоновано заходи щодо формування сприятливого клімату для розвитку факторингу.

Ключові слова: фінансування, кредитування, малий бізнес, середній бізнес, факторинг, факторингова операція, банк-фактор.

АННОТАЦИЯ

В статье определена необходимость решения проблем финансирования малого и среднего бизнеса. Доказано, что достаточно перспективным и эффективным инструментом является факторинг. В Украине в отличие от других стран мира этот инструмент используется недостаточно активно. Определены причины, которые сдерживают практику использования факторинга. Предложены мероприятия, направленные на формирование благоприятного климата для развития факторинга.

Ключевые слова: финансирование, кредитование, малый бизнес, средний бизнес, факторинг, факторинговая операция, банк-фактор.

ANNOTATION

The article defines the necessity of solving the problem of small and medium business financing. It has been proved that factoring is a perspective and efficient instrument. It is not widely used in Ukraine as opposed to the developed countries. The authors have determined the reasons constraining the practice of using factoring. In the article measures of building the favourable climate for development of factoring are proposed.

Keywords: financing, crediting, small business, medium business, factoring, factoring operation, bank-factor.

Постановка проблеми. Одним з основних напрямів розвитку вітчизняної економіки є забезпечення умов для нормального та ефективного функціонування малого та середнього бізнесу. Саме підприємства даного економічного сегменту сприяють насиченню ринка товарами та послугами, створенню нових робочих місць та, відповідно, зменшенню рівня безробіття, підвищенню рівня надходжень до державного та місцевих бюджетів за рахунок сплати подат-

ків та зборів. Однак зміна податкової політики держави на початку 2017 р., яка відбулася в результаті підвищення рівня мінімальної заробітної плати, негативно вплинула на загальний стан сектору малого та середнього підприємництва в Україні. Так, протягом перших місяців 2017 р. загальна кількість фізичних осіб – підприємців, які припинили свою діяльність, становила понад 128 тис. Найбільше скорочення припало на сектори роздрібною (43 275) та оптовою торгівлі (8 931), складського господарства (10 798) (майже 48% підприємств). За географічним принципом найбільша кількість підприємств закрилися в Київській (17 176), Харківській (12 390), Дніпропетровській (11 196), Львівській (8 018) та Запорізькій (6 803) областях (майже 40% підприємств) [1].

Негативною тенденцією у сегменті малого та середнього підприємництва є також значне зниження рівня фінансової прибутковості. Так, за показником «фінансові результати до оподаткування» у 2016 р. відсоток збиткових середніх підприємств складав 23,9%, а малих – 26,7%, тобто майже третина всіх діючих підприємств. Загальний фінансовий результат до оподаткування по середніх підприємствах за результатами 2016 р. становив 32 816,5 млн. грн., а по малих підприємствах – 24 151,4 млн. грн. [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями оптимізації діяльності малих та середніх підприємств України займалися та продовжують займатися багато науковців та практиків, а саме: В. Бобиль, В.В. Білик, О.В. Рарок [3], В.А. Табінський [4], Л.Є. Сімків, М. Безус, К. Шафранова [5] та ін.

Питання оптимізації політики оподаткування та фінансування малого та середнього підприємництва досліджували у своїх роботах О.Г. Білорус, В.О. Варфоломеева [6], О.Ю. Апостолок [7] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. у дослідженнях зазначе-

них авторів простежується теза про важливість малого та середнього підприємництва в Україні, про необхідність оптимізації податкової політики як засобу збільшення обсягів коштів, які підприємці після сплати всіх обов'язкових податків та зборів можуть використовувати для розвитку власного бізнесу. Крім того, досліджуючи питання оптимізації процесів фінансування бізнесу, серед найбільш поширених інструментів розглядають кредитування. Однак нині в умовах нестабільності економічної ситуації не тільки в Україні, а й у світі необхідним є використання в практичній діяльності малих та середніх підприємств інших форм фінансування власної підприємницької діяльності, а саме факторингу.

Мета статті полягає в аналізі фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу та перспектив розвитку фінансування за рахунок використання сучасних інструментів факторингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансування діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва спрямоване на поповнення обігових коштів, модернізацію технологічного оснащення, основних фондів, упровадження сучасних методів управління, виробництва продукції та надання послуг, розвиток власної діяльності, поширення присутності на різноманітних ринках тощо.

Основною проблемою, з якою найчастіше останнім часом у даних аспектах стикаються підприємці, є обмеженість можливостей використання кредитів через:

- нестабільність національної валюти, часті та непередбачувані коливання курсу;
- значний рівень тінізації вітчизняного малого бізнесу, що спричиняє неможливість підприємцями отримати суттєві суми кредитів;
- недостатній рівень компетентності, економічної та юридичної грамотності керівників підприємств малого та середнього бізнесу.

У світі останнім часом найбільшої популярності набувають нові форми фінансування бізнесу. Досить поширеним є такий інструмент, як факторинг, який в українському законодавстві визначається як договір фінансування під відступлення права грошової вимоги, відповідно до якого одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (в будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [8].

Користуючись класичним факторингом, бізнес отримує можливість:

- розширювати частку компанії на ринку за рахунок залучення додаткових оборотних коштів;
- отримувати додатковий прибуток за рахунок поповнення оборотних коштів і збільшення обсягу продажів;

– формувати нові конкурентні переваги за рахунок надання покупцям тривалих відстрочок платежу;

– подолати проблеми касових розривів за рахунок індивідуального графіка проведення операцій із фінансування.

За даними організації Factors Chain International, в економічно розвинених країнах, наприклад у тих, які, за даними Світового банку в 2015 р. увійшли до десятки країн світу з найвищим рівнем ВВП, ринок класичного факторингу в 2015 р. оцінювався такими сумами: Китай – 406,1 млрд. євро; Великобританія – 350,62 млрд. євро; Італія – 183,01 млрд. євро; США – 95 млрд. євро. Що стосується України, то, за інформацією Нацкомфінпослуг, обсяг договорів факторингу в Україні в 2015 р. становив 16,56 млрд. грн., або приблизно 631,5 млн. євро. З них обсяг класичного факторингу – всього 5,6 млрд. грн., або 213,6 млн. євро. Кількість факторингових договорів у I кварталі 2016 р. є більшою (на 1 177 договорів) порівняно з відповідним періодом 2015 р., однак їх вартість – меншою, 3 286,6 млн. грн. проти 3 928,9 млн. грн.) (рис. 1) [9].

Окрім того, знизилася середня вартість договору факторингу на 0,59 млн. грн. (з 1,44 млн. грн. до 0,84 млн. грн.), а також лише приблизно 20% від цих операцій є факторингом у класичному розумінні.

Незважаючи на недостатньо сильні зміни показників вартості та кількості укладених договорів факторингу, суттєвими є зміни у структурі джерел їх фінансування. Так, якщо в 2009 р. у структурі джерел переважали кредити (60%), то в 2015 р. лідируючу роль відіграють власні кошти (83% проти 20% у 2009 р.). У цей період частка банківського кредитування знизилася до 6% (табл. 1). Окрім того, знизилася частка фінансування факторингу за рахунок залучених коштів (із 20% у 2009 р. проти 8% у 2015 р.)

Такі структурні зміни пояснюються досить жорсткими умовами факторингу, що пропонують основні українські банки-фактори («Укресімбанк», «Райффайзен Банк Аваль», UniCredit Bank та «Південний») та факторингові компанії (ФК «Факторинг», «Фактор Плюс», «Факторинг Фінанс», «Рітейл Кепітал», «Європейська факторингова компанія «Розвиток», «Арма Факторинг»).

Вартість факторингових послуг – відсоткова ставка у банків-факторів – коливається на рівні 26–28% річних, а у факторингових компаній – 25–35% річних. Додатково клієнт оплачує фактору різноманітні комісії від суми відступлених факторові вимог: за встановлення факторингового ліміту (на рівні 0,5–1%), за обслуговування (0,5–2%), за опрацювання документів, які стягуються у відсотках від суми накладних (0,1–0,2%) (табл. 2).

Зважаючи на зазначені дані, можна стверджувати, що ринок факторингу не є достат-

ньо перспективним, хоча практика діяльності інших країн світу свідчить про зворотне (табл. 3) [12; 13].

Серед головних причин, що значно стримують практику використання інструменту факторингу, який є необхідним в умовах нестачі

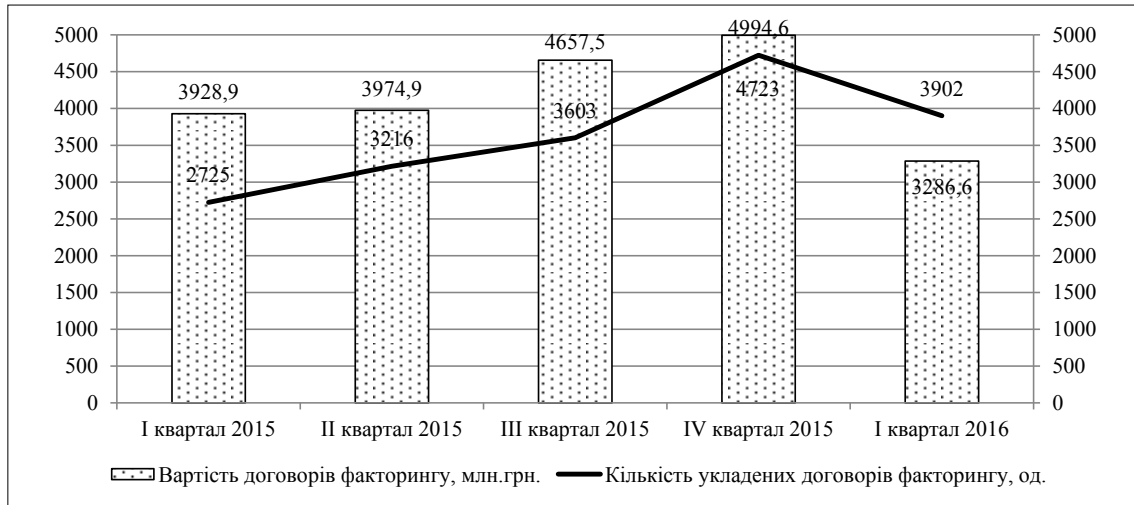

Рис. 1. Договори факторингу, укладені в Україні в 2015–2016 рр.

Таблиця 1

Джерела фінансування факторингових операцій [9]

Джерела фінансування	Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Власні кошти	млн. грн.	269,1	1940	3909	8179	6 183,9	15168,8	13780,2
	%	20	20	55	65	62	64	83
Залучені кошти юридичних осіб (крім банківських кредитів)	млн. грн.	325,7	3516	1662	1584,4	367,7	1279,7	1251,9
	%	20	50	25	15	4	5	8
Банківські кредити	млн. грн.	887,6	903,3	1193	1643	3338,9	4926,3	793,6
	%	60	20	15	15	33	22	6
Інші джерела	млн. грн.	112,7	48,8	64,3	296,4	149	2146,1	728,7
	%	10	10	5	5	1	9	3
Всього	млн. грн.	1595	6408	6845	11703	10039,5	23525,7	16555,9

Таблиця 2

Тарифи факторингу в Україні в 2016 р. [11]

Суб'єкт, що виступає в ролі фактора	Мінімальна ставка, річних	Комісія за встановлення факторингового ліміту, % від суми ліміту	Комісія за обслуговування, % від суми накладної	Комісія за обробку документів, % від суми накладної
Банки-фактори				
«Укрексімбанк»	27%	Без комісії	Без комісії	0,2%
«Райффайзен Банк Аваль»	26%	0,5% -1%	Диференційована за тривалістю відстрочки комісії – від 0,21% (відстрочка до 2 тижнів) до 0,63% (відстрочка в 2-3 місяці)	До 0,1%
UniCredit Bank	26%	Без комісії	1% -2%	Без комісії
«Південний»	28%	0,5%	0,5%	Без комісії
Факторингові компанії				
ФК «Факторинг»	В середньому 30%	0,5%	Без комісії	Без комісії
«Фактор Плюс»	31%	2%	Без комісії	Без комісії
«Факторинг Фінанс»	От 25%	Без комісії	0,5%	Без комісії
«Рітейл Капітал»	35%	Без комісії	Без комісії	Без комісії
«Європейська факторингова компанія «Розвиток»	35%	1%	0,5%	Без комісії
«Арма Факторинг»	27%	Без комісії	Без комісії	Без комісії

Таблиця 3

Практика факторингу в світі

Країна	Види факторингу	Особливі риси
Франція	<ul style="list-style-type: none"> – факторинг із правом регресу; – факторинг без права регресу; – строковий факторинг; – експортний факторинг; – дисконтування рахунків-фактур; – факторинг місцевого уряду 	<ul style="list-style-type: none"> – перебуває на ранній стадії зрілості; – демонструє сталу тенденцію до зростання; – збільшення за рахунок діяльності комерційних банків, оскільки вони надавали факторинг із правом регресу для фінансування торгівлі чи кредитів під заставу дебіторської заборгованості
Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> – операції з відкритого та закритого внутрішнього факторингу (inhouse factoring); – традиційний факторинг (full-service factoring); – строковий факторинг (maturity factoring) 	<ul style="list-style-type: none"> – значна концентрація факторингового бізнесу; – постійна тенденція до зростання; – переважання в структурі клієнтів підприємств торгівлі, виробництва металопродукції та машин, сфери послуг, автомобілебудівної галузі, харчової промисловості, електроніки, хімічної промисловості; – ранжування клієнтів за обсягами річного обороту та концентрація на певному сегменті
Франція	<ul style="list-style-type: none"> – факторинг із правом та без права регресу; – закриті або відкриті дисконтування рахунків-фактур; – специфічний факторинг, – зворотний факторинг; – синдикований факторинг 	<ul style="list-style-type: none"> – більшість факторингових компаній має статус кредитних установ; – жорстке пруденційне регулювання, але дуже низький рівень ризику; – високостабільний рівень конкуренції; – унікальний податковий режим
США	<ul style="list-style-type: none"> – дисконтування рахунків-фактур; – відкритий та закритий факторинг; – факторинг із і без права регресу; – міжнародний (експортний та імпорتنний) факторинг; – зворотний факторинг (reverse factoring); – колекторські послуги; – доступ до електронної торгівлі дебіторською заборгованістю; – кредитування на основі наявних активів 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність урядового (як федерального, так і на рівні штатів) регулювання; – високий рівень фрагментації ринку; – переважання серед клієнтів виробничих підприємств, підприємств сфери послуг, транспорту, кадрових агентств, дистрибуторських компаній

фінансування малого та середнього бізнесу в Україні, можна зазначити такі:

- виведення з ринку неплатоспроможних банків і, як наслідок, зменшення кількості кредитних зобов'язань, що є предметом договору факторингу;

- спад обсягів інвестування українського бізнесу через недовіру інвесторів, що зумовлено нестабільністю грошової та валютної політики, частими та непередбачуваними змінами курсу національної валюти;

- низький рівень довіри населення до банків, наслідком якого є відтік депозитів і, відповідно, нестача коштів у банків для фінансування факторингових операцій;

- високі ризики невиконання боржниками своїх зобов'язань, що значно підвищують рівень ризикованості діяльності факторів, які підвищують ставки та встановлюють додаткові комісії для страхування можливих майбутніх утрат.

Висновки. У результаті проведеного дослідження стає зрозумілим, що проблема фінансування малого та середнього бізнесу є досить актуальною. Незважаючи на значну кількість різноманітних способів та інструментів фінансової підтримки підприємництва, більшість із них не використовується повною мірою. Головним чином, це відбувається через недоступність тих чи інших інструментів через їхню високу вартість, а також через недостатній рівень освіченості та компетентності керівників бізнесу.

Факторинг, як свідчить наведена вище інформація, є досить дієвим інструментом фінансової підтримки бізнесу у світі. Однак актуальною є реалізація заходів щодо формування сприятливого клімату для розвитку ринку класичного факторингу в Україні. Цьому можуть сприяти такі чинники:

- поліпшення інвестиційного клімату за рахунок зростання довіри іноземних та вітчизняних інвесторів до фінансових установ;

- активізація депозитної політики банківських установ для залучення вкладів споживачів;

- нормалізація фінансової та валютної політики на вітчизняному ринку, стабілізація курсу національної валюти;

- посилення платіжної дисципліни боржників, що дасть змогу знизити ризики неповернення кредитів приватними бізнес-установами, у тому числі за рахунок незаконного виведення активів підприємствами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. В Україні загальна кількість приватних підприємств зменшилася на 128,402 тисячі // Укрінформ: Мультимедійна платформа іномовлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2152319-v-ukraini-za-ostanni-tizni-zakrilisa-128-tisac-privatnih-pidприємств.html>.
2. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та

- мікропідприємства у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fn_ed_vsm/fn_ed_vsm_u/fn_ed_vsm_u_16.htm.
3. Рарок О.В. Менеджмент малих підприємств: проблеми і перспективи / О.В. Рарок // Молодий вчений. – 2016. – № 6(33). – С. 100–104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2016/6/25.pdf>.
  4. Табінський В.А. Деякі аспекти розвитку малого підприємництва в Україні / В.А. Табінський, А.П. Сімон, А.В. Стасюк // Економіка та суспільство. – 2016. – № 2. – С. 36–39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/7.pdf.
  5. Безус А.М. Розвиток підприємств малого бізнесу в Україні / А.М. Безус, К.В. Шафранова // Вісник КНУТД. – 2016. – № 3(99). – С. 7–17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/2101/1/V99_P007-017.pdf.
  6. Варфоломєєва В.О. Фінансування інноваційної діяльності як чинник розвитку малого підприємництва / В.О. Варфоломєєва // Вісник Української академії банківської справи. – 2015. – № 2. – С. 113–118.
  7. Апостолюк О.Ю. Напрями вдосконалення оподаткування малого підприємництва в Україні / О.Ю. Апостолюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 7. – С. 93–97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2016/17.pdf.
  8. Факторинг в українському законодавстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrfactor.com/factoring_Ukraine/.
  9. Стан та перспективи розвитку класичного факторингу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrfactor.com/novina/?n=26>.
  10. Обзор условий банковского и небанковского факторинга на начало 2016 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://factoring-finance.com.ua/ru/oglyad-umov-bankivskogo-ta-nebankivskogo-faktoringu-na-pochatok-2016-roku/>.
  11. Факторинг: суть, функції, види [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrfactor.com/factoring/>.
  12. Факторинговий ринок США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrfactor.com/factoring_USA/.
  13. Факторинг в країнах ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrfactor.com/factoring_EU/.